

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

ТЕЛИЧКО НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 378.371.13(043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ
ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Вінниця – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Мукачівському державному університеті, Міністерство освіти і науки України, м.Мукачево.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Романишина Людмила Михайлівна,
консультант педагогічної консультації
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Барбіна Єлізавета Сергіївна,
Херсонський державний університет,
завідувач кафедри професійної освіти,
м. Херсон;

доктор педагогічних наук, професор
Біда Олена Анатоліївна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри соціальної педагогіки і
методики початкового навчання,
м. Черкаси;

доктор педагогічних наук, професор
Лавріненко Олександр Андрійович,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України,
головний науковий співробітник відділу теорії та
історії педагогічної майстерності, м. Київ.

Захист відбудеться 18 листопада об 11 год. на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті
імені Михайла Коцюбинського за адресою:

21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корп. № 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного
педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою:

21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32.

Автореферат розісланий 16 жовтня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Перетворення в українському освітньому середовищі на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості вимагають визначення нових стратегічних і тактичних орієнтирів у галузі підготовки майбутніх учителів. Провідним напрямом у процесі підготовки студентів до педагогічної діяльності є спрямованість навчально-виховного процесу на розкриття потенційних можливостей і здібностей майбутнього фахівця з метою формування основ педагогічної майстерності.

Реформування державної політики України у сфері освіти базується на створенні основного законодавчого поля освітянської галузі: прийняття Державної програми «Вчитель», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті; ухвалення законів «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту». Значна відповідальність у процесі навчання і виховання покладається на першого вчителя. Актуальність цієї проблеми підкреслюється прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.11 року «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти».

Розвиток педагогічної галузі є об'єктивною потребою на всіх історичних етапах трансформації суспільства. Тому проблема професійного становлення вчителя привертала увагу багатьох видатних мислителів, письменників, педагогів, котрі зробили вагомий внесок в історію вітчизняної педагогічної школи (Г. Сковорода, О. Духнович, Б. Грінченко, М. Костомаров, П. Каптерев, К. Ушинський, В. Сухомлинський, А. Макаренко, Ш. Амонашвілі та ін.). Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження визначено основні положення філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); концепції про природу та структуру особистості (Б. Ананьев, Г. Балл, І. Бех, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Г. Костюк, С. Максименко, К. Платонов, В. Рибалка, С. Рубінштейн та ін.); теорії професійного становлення особистості (Є. Климов, Б. Ломов, Т. Титаренко та ін.); формування професіоналізму (Н. Гузій, І. Зязюн, Н. Кузьміна та ін.) і творчого професійного мислення (О. Акімова, В. Андрущенко, Н. Глузман, Л. Джелілова та ін.) в практиці підготовки майбутнього педагога в умовах університетської освіти; результати досліджень з проблеми формування і розвитку професійної компетентності, творчості, особистісної культури майбутнього вчителя (Л. Ахмедзянова, І. Богданова, М. Євтух, В. Кан-Калик, Н. Кічук, В. Крутецький, З. Курлянд, В. Моляко, Н. Ничкало, В. Паламарчук, С. Сисоєва, Н. Тализіна, Р. Хмельюк, О. Шестопалюк, М. Ярмаченко та ін.)

Проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів була предметом дослідження науковців, які аналізували шляхи її вдосконалення в Україні (А. Алексюк, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Лисенкова, Н. Ничкало, О. Савченко, Ю. Соловійов, Л. Хоружа, М. Фіцула та ін.) й у європейському освітньому просторі (О. Гордійчук). Зарубіжний досвід у напрямі формування різних аспектів педагогічної майстерності розкривався вітчизняними і зарубіжними дослідниками на прикладах підготовки сучасного вчителя початкових класів Великої Британії (О. Волошина, Л. Поліщук), Польщі

(С. Фрейман, М. Фрейман), Угорщини (М. Леврінц), Греції (Ю. Короткова), Німеччини (А. Турчин, Н. Удовиченко), Італії (А. Степанюк), Франції (О. Пермякова), Австрії (Л. Загорулько), Бельгії (О. Фучила), Китаю (К. Олійникова, Лу Шаньшань).

Сучасні дослідження теоретичних і практичних аспектів підготовки вчителів початкових класів проводилися в напрямі вивчення специфіки їхньої методичної підготовки (К. Авраменко, Н. Воскресенська); обґрунтування основ формування інформаційної культури (А. Коломієць); визначення системи педагогічних задач як засобу формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів (Л. Анісімова, Т. Бельчева, М. Гайдур, О. Демченко та ін.). Ураховувалися прикладні аспекти підготовки майбутніх учителів початкових класів (О. Бабакіна, Л. Бекірова, Л. Бірюк, І. Бужина, Н. Глузман, Т. Атрощенко) з використанням педагогічної евристики у фаховій підготовці студентів цього профілю (Г. Тарасенко). Предметом сучасних дисертаційних досліджень науковці визначають різні аспекти підготовки вчителів початкових класів до багатьох видів діяльності: попереджувально-корекційної (О. Васильєва); діагностичної (С. Мартиненко) інноваційної (Л. Петриченко); для формування соціально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів (Л. Колбіна); роботи з батьками (А. Шанскова); класного керівництва (О. Шквир); проектування уроку (І. Шапошнікова); до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів (Ю. Клименюк); роботи із соціально занедбаними учнями (В. Вовк). Дослідники обґрунтовували методику формування готовності майбутнього вчителя до оцінювання навчальних досягнень молодших школярів (Т. Бережинська), до реалізації міжпредметних зв'язків у початковій школі (Я. Бузінська); визначали організаційно-методичні засади педагогічної практики (Н. Казакова) та комп'ютерної грамотності майбутніх учителів початкових класів (Л. Макаренко) та ін.

У контексті дослідження теорії і методики формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів за основу взято фундаментальні праці І. Зязюна, В. Гриньової, Г. Троцько, Т. Дмитренка, Н. Ничкало, Т. Бельчевої як авторів спеціальної навчально-методичної літератури з цього напрямку; Є. Барбіної, котра в докторській дисертації досліджувала формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у процесуальному та результативному аспектах у системі безперервної педагогічної освіти на різних етапах: довузівському, вузівському та після завершення навчання у ВНЗ; О. Лавріненка, котрий розглядав цей феномен як базову концептуальну основу підготовки вчителя у вітчизняній педагогічній думці; Г. Тарасенко для використання педагогічної евристики у фаховій підготовці вчителя початкових класів та ін.

Особлива увага до формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів зумовлюється тим, що фахівці цього профілю повинні враховувати сукупність психолого-педагогічних факторів, які впливають на розвиток молодшого школяра і в подальшому на формування особистості в цілому. Відтак зростають вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, формування у них творчих умінь

самостійно приймати науково-обґрунтовані, своєчасні та правильні рішення що базуються на опануванні основами *педагогічної майстерності*. Тому дослідники приділяли особливу увагу аналізу професійної підготовки майбутнього вчителя в процесі вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності».

Методичні засади формування педагогічної майстерності вчителів обґрунтовували І. Андриаді, Ш. Амонашвілі, Є. Барбіна, О. Біда, Н. Гузій, І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, О. Лавріненко, П. Лузан, А. Маркова, Н. Тарасевич, В. Теслюк, Л. Шовкун та ін. Предметом дослідження науковців були окремі аспекти педагогічної майстерності, а саме: основні ознаки іміджу педагога (Н. Гузій, А. Калюжний, З. Капустіна, П. Лернер, П. Мовчан, Л. Хрипункова); професійна компетентність учителя середньої школи (Т. Коляда, І. Маслікова, О. Ситник, Е. Соф'янц, О. Лавріненко); творчість як детермінанта духовної культури вчителя (В. Наумчик); етика педагога (О. Савченко); практико-орієнтовані дидактичні підходи досягнення та складові педагогічної майстерності (М. Палтишев, В. Перлова); розвиток педагогічної техніки (С. Болсун, Н. Островерхова, А. Чернявська), культури діалогічного мовлення (Н. Десяєва, В. Павленко, А. Севастьянов) і майстерності педагогічного спілкування (Ю. Васьков, М. Бабенко, І. Зарецька, В. Киричок, Т. Колодько, Н. Островерхова, Т. Симоненко) і, зокрема, діалогічної компетентності у професійному розвитку вчителя початкових класів (М. Байматова, П. Ершов, М. Палтишев), професійно-педагогічних цінностей (С. Єрмакова), шляхів і засобів оволодіння студентами педагогічною технікою (О. Горська), навичками педагогічного прогнозування (В. Бондар), підготовки до педагогічної імпровізації (С. Дубяга) та ін. Дослідниками вивчалися проблеми акторської майстерності у педагогічній діяльності (О. Булатова, О. Єршова, В. Букатов, А. Савостьянов); упровадження інноваційних підходів для управління й підвищення компетентності педагогів (О. Темченко, В. Бондар) та ін. Науковці розглядали проблему педагогічної майстерності вчителя, зокрема, в творчій спадщині В. Сухомлинського (А. Луцюк), А. Макаренка (С. Карпечук, А. Ткаченко) та ін. Однак проблема системного формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи поки ще не була предметом сучасних досліджень.

Актуальність проблеми формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи підтверджується низкою недоліків традиційної підготовки у ВНЗ, а саме: спрямованість і результативність професійної підготовки недостатньо відповідає потребам практичної готовності студентів до висококваліфікованої педагогічної діяльності з дітьми молодшого шкільного віку; теоретична підготовка з психолого-педагогічних дисциплін недостатньо інтегрується з необхідними професійними вміннями майбутніх учителів початкових класів; використання студентами педагогічної техніки та педагогічних інновацій під час педагогічної практики має епізодично-фрагментарний характер, що свідчить про низький рівень володіння основами педагогічної майстерності.

Вивчення наукових джерел, нормативно-правових актів та інших матеріалів, аналіз практичного досвіду підготовки вчителів початкових класів засвідчує наявність в означеній галузі низки суперечностей, що стають на заваді розв'язанню актуальних проблем формування основ педагогічної майстерності у студентів цього профілю, а саме:

- між зростанням вимог до професійної підготовки вчителів початкової школи у світлі постанови «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» (2011 рік) і реальним станом готовності студентів до реалізації основних положень цього документу на засадах сформованих основ педагогічної майстерності;

- між усталеними підходами до професійної підготовки вчителів початкової школи та відсутністю оптимальної системи формування основ педагогічної майстерності у студентів на засадах використання педагогічних інновацій;

- між необхідністю цілеспрямованого формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів та недостатністю спеціальних наукових розробок системної реалізації цих процесів;

- між перманентним зростанням вимог суспільства до рівня професійної майстерності вчителів початкових класів у нових соціально-економічних умовах і реальним рівнем готовності студентів до майстерного виконання професійних функцій у мінливих умовах розвитку інформаційного суспільства та динамічних змінах особистісного розвитку дітей молодшого шкільного віку;

- між постійним ускладненням педагогічних функцій учителя початкової школи та низьким рівнем готовності студентів до майстерного використання інноваційних підходів у майбутній професійній діяльності;

- між новими освітніми потребами суб'єктів навчального процесу та недостатнім методичним забезпеченням для реалізації цих потреб.

Отже, теоретико-методологічне та методичне вирішення проблеми формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, що передбачає охоплення студентів процесами власного професійного становлення, залишається відкритим. Об'єктивною необхідністю стала потреба в створенні системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, у якій би поєднувалися традиційні підходи до процесу навчання та педагогічні інновації для реалізації активної навчально-пізнавальної діяльності студентів у напрямі фахового зростання, що є основою становлення майбутнього вчителя-майстра.

Актуальність висунутих проблем, їх недостатня теоретична і методична розробленість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Теоретичні і методичні засади формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану наукових досліджень Мукачівського державного університету відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри педагогіки і методики дошкільної і початкової освіти з теми «Педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів» (протокол № 1 від 10

вересня 2009 р.) та науково-дослідних робіт кафедри іноземних мов з теми «Психолого-педагогічні засади формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови» (Державний реєстраційний номер 01070002394).

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Мукачівського державного університету (протокол № 7 від 23 лютого 2012 р.) та узгоджена в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні за № 248 (протокол № 4 від 24.04.2012 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному і методичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці розробленої системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні взаємопов'язані **завдання** дослідження:

1. Визначити теоретичні засади дослідження феномену педагогічної майстерності, що розкривають її сутність як вершини професійної діяльності-дії вчителя, здійснити історико-ретроспективний аналіз проблеми формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи.

2. На основі теоретико-методологічного аналізу онтології та сутності педагогічної майстерності визначити й обґрунтувати структуру цього феномену в майбутніх учителів початкових класів.

3. Сформулювати концепцію формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів з урахуванням особливостей професійної підготовки студентів до роботи з молодшими школярами.

4. Структурувати й теоретично обґрунтувати експериментальну систему формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у вищому навчальному закладі з визначеними оптимальними педагогічними умовами реалізації та використання валідних засобів діагностики сформованості окресленого феномену за певними критеріями, показниками і рівнями.

5. Розробити структурно-функціональну модель та інноваційну методiku впровадження експериментальної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах з її ієрархічними зв'язками, компонентами, педагогічними умовами реалізації, спрямовану на оптимізацію професіогенезу студентів у вищому навчальному закладі.

6. Здійснити експериментальну перевірку дієвості авторської системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів та інноваційної методики її реалізації у вищих навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – система формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Провідна ідея дисертаційного дослідження полягає в тому, що формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах буде успішним завдяки впровадженню педагогічної

системи, що базується на цілеспрямованому застосуванні інноваційних технологій, шляхом активної участі студентів у фахових ситуаціях навчальних тренінгів, спрямованих на оптимізацію професійного становлення студентів.

Узагальнюючи науково-методологічні та концептуальні підходи дослідників до розуміння сутності педагогічної майстерності, власний педагогічний досвід формування цього феномену в студентів, визначено основні положення **концепції дослідження**, що розкривають її сутність і сприяють реалізації провідної ідеї:

- Засадничими концептами формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах є методологічний, теоретично-змістовий, особистісно-деонтологічний і практично-технологічний, що складають педагогічну концепцію, котра відображає теоретико-методичні засади підготовки педагогів для роботи з молодшими школярами на рівні педагогічної майстерності.

- Методологічний концепт базується на тому, що системний процес формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у ВНЗ передбачає інтеграцію фундаментальних положень гуманітарного знання про сутність педагогічної майстерності як ціннісної вершини професійної діяльності вчителя.

- Теоретично-змістовий концепт базується на засадах урахування провідних теорій, ідей, історичного досвіду формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, обґрунтування поняттєво-термінологічного апарату, наукового опису досліджуваних фактів і явищ, їх аналізу, узагальнення і синтезу, а також обґрунтування моделі системи формування основ педагогічної майстерності вчителів початкових класів.

- В основі особистісно-деонтологічного концепта перебуває ідея, що засадничими основами формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя є аксіо-акмеологічна мотивація студентів до професійного зростання з урахуванням основних положень педагогічної деонтології та педагогічного емпauerменту як наукової основи наснаження студентів до опанування педагогічною майстерністю.

- Практично-технологічний концепт передбачає формування практичних умінь і навичок майстерного виконання студентами педагогічних функцій шляхом апробації конкретних оптимальних моделей фахових дій під час навчання, що актуалізує використання інноваційних педагогічних технологій проблемно-ситуативного та діалогічно-інтерактивного характеру.

- Взаємопов'язаними основами педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів визначено педагогічну деонтологію, аксіо-акмеологічну професійну мотивацію студентів, педагогічний емпauerмент і професійну компетентність, що спрямовуються на формування таких компонентів педагогічної майстерності, як деонтологічний, аксіо-акмеологічно-мотиваційний, особистісно-розвивальний, когнітивний, комунікативний, практично-технологічний.

- Систему формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів необхідно розглядати як компонент цілісної системи вищої

педагогічної освіти в Україні і діяльнісний комплекс взаємопов'язаних складових професійної підготовки студентів у вищій школі, що визначається аксіо-акмеологічною цілеспрямованістю на професійне зростання; системним підходом до інтеграції особистісних якостей студентів, рівня фахової теоретичної і практичної підготовки, реалізації інноваційно-технологічних підходів до навчання; багатоваріантністю вияву зразків майстерного виконання педагогічних дій студентами в змодельованих проблемно-фахових діалогічно-інтерактивних ситуаціях під час навчальної взаємодії.

- Створення та реалізація системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів базується на теоретичному і методичному забезпеченні процесу підготовки студентів до професійного зростання на основі педагогічного емпіризму – набуття студентами внутрішньої сили, необхідної для контролю над своїм професійним зростанням, професійними діями і факторами, що негативно впливають на здобуття певного рівня педагогічної майстерності.

- Система формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи передбачає поєднання цілей, концептів, методичного і технологічного забезпечення процесу підготовки студентів у контексті їхнього професійного становлення шляхом реалізації визначених оптимальних педагогічних умов і використання валідних засобів діагностики сформованості окресленого феномену за певними критеріями, показниками і рівнями.

У структурі презентованої системи виокремлено такі компоненти:

1. Цільовий, у якому конкретизовано мету реалізації системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

2. Методологічно-концептуальний, сутність якого полягає в аналізі наукових підходів до визначення сутності педагогічної майстерності та конкретизації основних концептуальних положень дослідження.

3. Теоретично-структурувальний, що передбачає визначення основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

4. Праксеологічно-діяльнісний, що ґрунтується на визначенні й обґрунтуванні педагогічних умов реалізації системи та розробці й використанні на практиці методичного забезпечення.

5. Діагностично-порівнювальний, що базується на визначенні й обґрунтуванні рівнів сформованості основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів на різних етапах навчання студентів у вищій школі та проведенні діагностичних процедур для встановлення цифрових показників з кожного рівня.

6. Результативно-аналітичний, що визначається шляхом проведення порівняльного аналізу ефективності впровадження авторської системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

У дослідженні конкретизовані такі педагогічні умови: послідовна реалізація системного підходу до цілеспрямованого формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; створення мотиваційно-аксіологічного середовища для професійного зростання майбутніх учителів

початкових класів; розширення когнітивної бази студентів з основ педагогічної майстерності в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін; реалізація праксеологічно-технологічного підходу шляхом використання педагогічних інновацій інтерактивно-ситуативного характеру; забезпечення професійно-адаптаційних процесів у формуванні основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи на основі реалізації інтеграційних підходів у вивченні фахових дисциплін.

Концептуальне бачення системи формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів у контексті дослідження представлено в авторській моделі.

Провідна ідея дисертаційного дослідження й основні концептуальні положення наукової роботи втілені в **загальній гіпотезі**, котра полягає в тому, що упровадження експериментальної системи формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ буде успішним за умови її теоретико-методологічного обґрунтування та реалізації на основі принципів цілісності, неперервності, прогностичності з урахуванням особливостей і потреб практики відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти та використання інноваційних підходів до навчання студентів у ВНЗ.

Загальну гіпотезу дослідження конкретизовано в часткових гіпотезах, сутність яких полягає в тому, що формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкової школи буде успішним за умов:

- розроблення та реалізації моделі системи формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкової школи на основі взаємодії системотвірних і структурних компонентів, що забезпечують високий рівень професійної підготовки студентів;

- урахування особливостей процесу професіоналізації майбутніх учителів початкової школи, розширення його функцій, динаміки змін у професійному зростанні;

- урахування результатів пролонгованої діагностики формування компонентів основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів;

- орієнтованості педагогічних технологій професійної підготовки студентів на створення сприятливих умов для професійно-особистісного становлення на основі формування основ педагогічної майстерності;

- забезпечення єдності теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки студентів, залучення суб'єктів цього процесу до практичного формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних педагогічних технологій.

Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні наукові підходи до пізнання світу, в тому числі педагогічних явищ і методології професіогенезу та фахового становлення і зростання майбутніх учителів початкових класів. Методологічні засади вивчення проблеми формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів відображають взаємодію, взаємозв'язок і взаємозумовленість педагогічних явищ та процесів,

що ґрунтуються на методологічних принципах науковості, об'єктивності, природовідповідності, історизму, системності, єдності свідомості та діяльності, розкриття сутності і вирішення суперечностей на основі діалогічної взаємодії з використанням пізнавальних засобів процесу методологування (аналізу та синтезу, абстрагування і конкретизації, диференціації та інтеграції, ідеалізації й узагальнення, ототожнення і сепарування, порівняння, умовиведення, використання категоріально-понятійного апарату як засобу мисленнєвої діяльності).

На різних етапах наукового пошуку враховувалися положення Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти, Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), Постанова КМУ № 462 від 20.04.11 року «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти». Використання положень загальної і конкретної методології зумовлювало формування та обґрунтування поняттєво-термінологічного апарату дослідження, визначення провідних ідей і методів їх теоретичного обґрунтування, наукового аналізу досліджуваних фактів і явищ педагогічної дійсності, узагальнення і синтезу, експериментальної перевірки, оцінки відповідності розробленої системи формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкової освіти реальним процесам, що мають місце у його професійній діяльності.

Теоретичну основу дисертації становлять висновки з досліджень науковців із проблем: сучасного людинознавства (Б. Ананьєв, І. Пригожин, Н. Шмельова та ін.); філософії освіти і методології педагогічних досліджень (В. Андрущенко, В. Гершунський, С. Гончаренко, В. Загвязинський, І. Зязюн, С. Ніколаєнко, Ю. Фокін та ін.); наукових засад системного аналізу людської діяльності та дослідження професійної діяльності (Є. Іванова, М. Каган та ін.), психолого-педагогічних основ взаємозв'язку навчання, самостійної роботи, самоосвіти та розвитку особистості, її самореалізації та самоідентифікації (Є. Глухова, І. Грабовець, Г. Коваль, О. Колеснікова, І. Коренєва, Н. Трофимова та ін.); проблем професійного становлення вчителя (Б. Грінченко, О. Духнович, П. Каптерєв, М. Костомаров, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.); особливостей, напрямів і структури професійної підготовки майбутніх учителів в Україні та за кордоном (А. Алексюк, С. Гончаренко, О. Гордійчук, Л. Заблоцька, І. Зязюн, С. Лисенкова, К. Маргітич, Н. Ничкало, О. Савченко, Ю. Соловійов, А. Степанюк, Л. Хоружа, М. Фіцула та ін.); дисертаційні дослідження з проблем підготовки вчителів початкових класів (О. Васильєва, В. Вовк, Н. Гузій, Н. Казакова, Л. Колбіна, Л. Макаренко, С. Мартиненко, Л. Петриненко, Н. Тарасевич, Г. Тарасенко, А. Шанкова, О. Шквар та ін.); наукові пошуки з проблеми формування педагогічної майстерності вчителів (Ш. Амонашвілі, О. Акімова, Є. Барбіна, О. Біда, І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, О. Лавріненко, П. Лузан, А. Маркова, В. Теслиук, Л. Шовкун та ін.); аналізу засад модернізації професійної освіти на основі впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес вищих навчальних закладів (А. Вербицький, Н. Гузій, Р. Гуревич, М. Кларін, А. Нісімчук, С. Сисоєва, І. Смолюк,

Д. Чернилевський, О. Шестопалюк, О. Янкович та ін.); теоретичних основ конструювання і моделювання педагогічного процесу з упровадженням засобів технологій, що базуються на основі міжособистісної взаємодії (Л. Артемова, В. Докучаєва, В. Заболотний, Н. Кічук, О. Комар, О. Пометун, В. Ясвін та ін.).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки сформульованої гіпотези використовувалися такі взаємодоповнювальні **методи дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз наукових джерел, офіційних і нормативних документів з метою формування системності знань і розуміння проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів; методи концептуально-порівняльного аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, прогнозування, проектування, моделювання, класифікації, за допомогою яких зіставлялися теоретичні та практичні підходи до розуміння концепцій підготовки вчителів початкових класів та сутності педагогічної майстерності, конструювалися інноваційні моделі навчання та структувалася система формування основ педагогічної майстерності студентів;

– *емпіричні*: бесіди, анкетування, опитування, тестування, спостереження, узагальнення педагогічного досвіду викладачів, контрольні роботи, діагностування, самоаналіз, самоспостереження;

– *педагогічний експеримент* (підготовчий, констатувальний, організаційно-моделювальний, формувальний (виконавчий), узагальнювально-підсумковий етапи), що проводився для перевірки ефективності педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів;

– *методи математичної статистики* з обчисленням і визначенням F-критерію застосовувалися для оброблення отриманих результатів, аналізу та перевірки гіпотез і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами.

Організація дослідження. Дослідження проводилося впродовж восьми років (2006–2013 рр.) у чотири етапи науково-педагогічного пошуку.

Упродовж першого, *підготовчого етапу* (2006-2007 рр.) обґрунтовано філософсько-методологічні засади онтогенезу педагогічної майстерності; визначено структуру педагогічної майстерності й обґрунтовано авторське бачення комплексу основ цього феномену в учителів початкових класів; проведено історико-ретроспективний аналіз формування основ педагогічної майстерності вчителів початкової школи, який засвідчив, що на різних етапах розвитку педагогічної думки науковці приділяли особливу увагу до постаті вчителя-майстра; на основі порівняння вимог суспільства до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів і сучасною практикою навчання студентів цього профілю у ВНЗ виявлено низку суперечностей, вирішення яких потребує реалізації інноваційних підходів до організації освітнього середовища у вищому навчальному закладі педагогічного спрямування; визначено найбільш перспективні стратегії організації навчально-пізнавального процесу у вищій школі; досліджено структуру основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів у науковому обґрунтуванні цього феномену провідними педагогами і дослідниками

окресленої проблеми; конкретизовано критерії для встановлення рівнів сформованості основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; визначено основи, компоненти, рівні та показники сформованості цього феномену у студентів; проведено констатувальний експеримент.

Результатом другого етапу дисертаційного дослідження (2008 р.) – *організаційно-моделювального* – були такі наукові здобутки: визначено мету, завдання, провідну ідею дисертаційної роботи; висунуто і конкретизовано гіпотезу та розроблено педагогічну концепцію дослідження; здійснено апробацію авторських методик для цілеспрямованого формування у студентів основ педагогічної майстерності; аналізувалися можливості використання засобів інноваційних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів з метою формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів під час проведення пробних експериментальних і відкритих занять за інноваційною методикою; конкретизовано основні компоненти системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; розроблено модель системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; визначено й обґрунтовано педагогічні умови впровадження системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

На третьому, *виконавчому етапі*, який тривав 4 роки (2009-2012 рр.), реалізовані такі кроки: розроблено й апробовано експериментальну методику формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; розроблено спецкурс «Тренінг формування основ педагогічної майстерності» як обов'язкову складову дисципліни «Основи педагогічної майстерності»; проведено формувальний етап дисертаційного дослідження, в процесі якого здійснено експериментальну перевірку гіпотези, концептуальних положень, ефективності педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

На четвертому, *узагальнювально-підсумковому етапі* (2013–2014 рр.) систематизовано результати дослідження, сформульовано основні висновки і рекомендації щодо впровадження результатів педагогічного експерименту в професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів, визначено перспективи подальшого дослідження проблеми формування основ педагогічної майстерності в студентів, опубліковано монографію, оформлено текст дисертації.

Експериментальна база дослідження. Основною базою дослідно-експериментальної роботи був Мукачівський державний університет, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка та Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Учасниками дослідження були також студенти Південноукраїнського національного педагогічного університету К. Д. Ушинського. Загалом експериментальною роботою було охоплено 547 студентів (296 осіб – на констатувальному й 251 осіб – на формувальному етапах дослідження) та 17 викладачів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні

експериментальної авторської системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Уперше:

- *розроблено педагогічну концепцію* формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів як теоретичну основу підвищення ефективності навчання фахівців цього профілю у вищих навчальних закладах в єдності філософських принципів і науково-методологічних підходів у дослідженні феномену педагогічної майстерності, що розкривають її сутність з позиції професійного методологування;

- *обґрунтовано експериментальну систему* формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів і розроблено її структурно-функціональну модель, що складається з цільового, методологічно-концептуального, теоретично-структурального, праксеологічно-діяльнісного, діагностично-порівнювального, результативно-аналітичного компонентів; об'єднує мету і результат формування основ педагогічної майстерності студентів;

- *визначено й реалізовано педагогічні умови* формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів (послідовна реалізація системного підходу до цілеспрямованого формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; створення мотиваційно-аксіологічного середовища для професійного зростання майбутніх учителів початкових класів; розширення когнітивної бази студентів з основ педагогічної майстерності в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін; реалізація праксеологічно-технологічного підходу шляхом використання педагогічних інновацій інтерактивно-ситуативного характеру; забезпечення професійно-адаптаційних процесів у формуванні основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи на основі реалізації інтеграційних підходів у вивченні фахових дисциплін);

- *упроваджено в науковий обіг і конкретизовано сутність* понять «педагогічна деонтологія» та «педагогічний емпauerмент» в контексті основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів;

- *здійснено теоретико-методологічне обґрунтування тренінгових та ігрових педагогічних технологій* для розроблення оптимальної інноваційної методики формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів;

- *теоретично узагальнено зміст* таких понять: «педагогічна майстерність», «навчальні тренінги», «ігрові технології», «професійні ситуації», «педагогічні задачі»;

- *дістали подальшого розвитку* основні напрями реалізації системного та інтегративного підходу до формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів через застосування в навчальному процесі навчального тренінгу впродовж вивчення кількох фахових дисциплін.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає: в *розробленні інноваційної методики реалізації експериментальної педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових*

класів; *оновленні* змісту курсів «Основи культури і техніки мовлення» та «Педагогічні технології в початковій школі» шляхом розроблення дидактичних матеріалів для цілеспрямованого формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів (програм, посібників, нового інтегративного курсу «Тренінг формування основ педагогічної майстерності»).

Упровадження результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження впроваджено у практику підготовки майбутніх учителів початкових класів Мукачівського державного університету (довідка № 528 від 07.03.2014 р.), Піденноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (акт № 451 від 07.03.2014 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 144 від 11.03.2014 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (акт № 331-33/03 від 12.03.2014 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (акт № 1407 від 12.03.2014 р.).

На захист виносяться:

1. Педагогічна концепція формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, що передбачає оптимізацію професіогенезу студентів з урахуванням специфіки їхньої майбутньої фахової діяльності та відображає теоретико-методичні засади цього феномену.

2. Педагогічна система формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, що забезпечує цілеспрямоване управління процесом навчання студентів і відображена у структурно-функціональній моделі.

3. Методика професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів з метою формування в студентів основ педагогічної майстерності, що базується на основі реалізації визначених педагогічних умов, котрі ґрунтуються на активній міжсуб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу.

4. Новий інтегративний варіативний курс – «Тренінг формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів», в якому комплекс практичних завдань спрямований на вивчення кількох професійно зорієнтованих дисциплін: «Основи педагогічної майстерності», «Основи культури і техніки мовлення», «Педагогічні технології в початковій школі».

Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалась у виступах з науковими доповідями та повідомленнями на пленарних і секційних засіданнях таких наукових зібрань: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Стратегія якості у промисловості і освіті» (Варна, Болгарія, 2012), «Научният потенциал на света» (Софія, Болгарія, 2013), «Новини на научния прогресс» (Софія, Болгарія, 2013), «Наука в інформаційному просторі» (Дніпропетровськ, 2013), «Wschodnie partnerstwo–2013» (Przemyśl, 2013), «Бъдещите изследвания» (Софія, Болгарія, 2014), Dny vědy–2014 (Прага, 2014), «Вплив досягнень психологічних і педагогічних наук на розвиток сучасного суспільства» (Харків, 2014); *всеукраїнських науково-практичних і науково-методичних конференціях*: «Теоретичні та методологічні проблеми дослідження іноземних мов. Гуманітарні проблеми становлення сучасного

фахівця» (Київ, 2008), «Культура педагога в контексті освітніх парадигм» (Ужгород, 2013), «Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи» (Дніпропетровськ, 2013), «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя» (Запоріжжя, 2014 р.).

Матеріали та результати дослідження обговорювалися і були схвалені на засіданнях і семінарах кафедри педагогіки і методики дошкільної і початкової освіти й кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов Мукачівського державного університету (2004–2014 рр.), кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Кандидатську дисертацію на тему «Організація навчання обдарованих молодших школярів у США» захищено в 2006 році. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської не використовувалися.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 43 наукових і науково-методичних праці, зокрема: 1 одноосібна монографія, 28 одноосібних статей у провідних наукових фахових виданнях (з них 5 у зарубіжних виданнях), 2 навчально-методичні посібники; 12 статей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації і логіка подання матеріалу відображає послідовність розв'язання основних завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, 15 додатків і списку використаної літератури. Повний обсяг дисертації викладено на 559 сторінках, основний текст – на 399 сторінках. Робота містить 15 таблиць і 12 рисунків. У списку використаних джерел 619 найменувань, із них – 12 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, сформульовано його гіпотезу та основні завдання, викладено методологічні і теоретичні основи, схарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, висвітлено напрями впровадження й апробації результатів експериментального дослідження.

У **першому розділі** – *«Теоретичні засади формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів»* – визначено філософсько-методологічні засади онтології педагогічної майстерності; відображено результати історико-ретроспективного аналізу формування педагогічної майстерності вчителів початкової школи; розглянуто сучасні напрями професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування педагогічної майстерності.

Пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку освіти, визначаються особистісна орієнтація, оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу, інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів. Вирішення проблеми формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів бере початок з вивчення наукового спадку видатних мислителів, педагогів, філософів щодо сутності

категорії «педагогічна майстерність» на різних історичних періодах.

Система професійної підготовки сучасного вчителя створена в Україні зусиллями багатьох поколінь педагогів. Вищий прояв «учительства» як особливої діяльності в суспільстві входить у зміст категорії «педагогічна майстерність». Відтак провідною ідеєю сучасних наукових пошуків є визначення філософсько-методологічних засад онтології педагогічної майстерності.

Аналіз онтології педагогічної майстерності свідчить, що еволюційно вчительство виростає з майстерності і повертається до майстерності у формі «педагогічної майстерності» як квінтесенції педагогічної функції людини, суспільства і відповідно вчителя, педагога. Онтологія педагогічної майстерності – це вершина онтології самореалізації особистості педагога, апогей творчості у професійній діяльності, вище професійне творче начало, концентрований вираз креативної онтології педагога, в якому крізь призму професійної педагогічної діяльності (освіту, навчання і виховання) проявляється у «зібраному вигляді» сенс творчого буття учителя.

Отже, педагогічна майстерність є вищим рівнем якості педагогічної діяльності й відповідно якості викладача, вчителя, педагога. Вона акумулює в собі не лише якість професіоналізму (функціональна якість), а й особистості, тобто системно-соціальну характеристику людини. *Внутрішня зумовленість* педагогічної майстерності як функціональної і системно-соціальної якості визначається розвитком особистості педагога, акумулюючим ефектом онтогенезу особистості, системою її ціннісних орієнтацій, системою здібностей, антропотипом людини, а *зовнішня зумовленість* – освітнім середовищем, соціумом, економікою, культурою, духовним простором, менталітетом, етносом.

Педагогічна майстерність виявляється «вкоріненою» в культурі і постає як феномен культури, її «відбиток». Діалектика зовнішніх і внутрішніх планів педагогічної майстерності відображає діалектику зовнішньої та внутрішньої обумовленості педагогічної майстерності як якості вищої, креативної форми прояву педагогічної діяльності. В процесі формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя за основу взято узагальнене філософське розуміння у тлумаченнях поняття «майстерність».

У дисертаційному дослідженні педагогічна майстерність розглядалася як: вищий рівень прояву професіоналізму особистості, її творчості, вияву якості праці; вершина творчості, професійної зрілості, що несе в собі смисл «акме»; прояв гармонії та досконалості в діяльності вчителя; прояв відповідальності педагога за свою працю; цілісний прояв особистості – професіонала у своїй праці, що спрямована на подолання «вузькості» спеціалізації; діалектична єдність постійного навчання, вдосконалення й учительства, тому імпліцитно виконує культурно-педагогічну функцію; постійний рух від однієї вершини до іншої; діалектична єдність вершини в професіоналізмі та його безмежності, оскільки немає меж досконалості, а шляхом подолання означених меж виступає творчість; проявом вищої форми культури і водночас механізмом відтворення зразків культури, що несе в собі сенс культурного успадкування, а тому

розглядається як форма передавання досвіду, досягнень у досконалості. Майстерність постає як авторська школа, що несе в собі відбиток особистості майстра.

На початку ХХІ століття підвищення якості освіти передбачає цілеспрямоване формування педагогічної майстерності вчителя, теоретичні засади якої були закладені ще в попередні історичні періоди у науковому спадку корифеїв педагогічної думки. Проблема професійного становлення вчителя повертала увагу багатьох видатних мислителів, письменників, педагогів, котрі зробили вагомий внесок в історію вітчизняної педагогічної школи (Г. Сковорода, О. Духнович, Б. Грінченко, М. Костомаров, П. Каптерев, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі та ін.).

Історико-ретроспективний аналіз формування педагогічної майстерності вчителів початкової школи свідчить, що методичні засади формування педагогічної майстерності вчителів обґрунтовували І. Андриаді, Ш. Амонашвілі, І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, П. Лузан, А. Маркова, В. Теслюк, Л. Шовкун та ін. У дисертаційних дослідженнях формування різних аспектів педагогічної майстерності вчителів початкових класів було предметом наукових пошуків багатьох учених (О. Васильєва, В. Вовк, Н. Казакова, Ю. Клименюк, Л. Колбіна, Л. Макаренко, С. Мартиненко, Л. Петриченко, І. Шапошнікова, О. Шквир та ін.). Окремі аспекти педагогічної майстерності характеризували М. Бабенко, О. Біда, С. Болсун, Ю. Васьков, Н. Десяєва, В. Киричок, В. Наумчик, Н. Островерхова, Н. Палтишев, В. Павленко, В. Перлова, Е. Савченко, А. Севастьянов, Г. Тарасенко, А. Чернявська та ін. Науковці розглядали формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у процесуальному та результативному аспектах у системі безперервної педагогічної освіти на різних етапах: довузівському, вузівському та після завершення навчання у ВНЗ, що дозволяє розглядати системно-функціональну природу педагогічної майстерності і генетично з нею пов'язаної діяльності вчителя (Є. Барбіна).

Вивчення результатів наукових доробків доводить, що на сучасному етапі розвитку педагогічних досліджень відсутня цілісна система формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи, в якій би враховувалася більшість напрямів підготовки фахівців для роботи з молодшими школярами та сучасні підходи до вирішення окресленої проблеми.

У другому розділі – «Структура педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів» – відображено результати аналізу структури педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів; обґрунтовано сутність педагогічної деонтології як основи формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя; розкрито сутність аксіо-акмеологічної професійної мотивації студентів до формування педагогічної майстерності; визначено роль педагогічного емпатерменту у формуванні педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; охарактеризовано професійну компетентність у структурі педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Узагальнюючи загальноновизнані та сучасні наукові підходи до розуміння

компонентного складу педагогічної майстерності вчителя, концептуальне бачення структури основ цього феномену в майбутніх учителів початкових класів вбачаємо в таких складових. Рушієм формування педагогічної майстерності й обов'язковим компонентом серед її основ є аксіо-акмеологічна професійна мотивація майбутнього вчителя, що базується на професійних інтересах, сформованих переконаннях, соціальних установках, ідеалах, професійних цінностях, прагненні досягти вершин у педагогічній діяльності. Аксіо-акмеологічна професійна мотивація майбутнього вчителя початкових класів для опанування основами педагогічної майстерності передбачає активізацію самоосвітньої діяльності студента, здійснення саморегуляції та самоконтролю на шляху до здобуття вищих досягнень у вигляді педагогічної майстерності в майбутній професійній діяльності. Професійна мотивація до формування педагогічної майстерності сучасного вчителя передбачає сформованість у нього потреби у творчій самореалізації. Цілісний процес розвитку ціннісно-сислової сфери студента як аксіогенезу особистості майбутнього вчителя початкових класів охоплює різноманітні вияви його ціннісно-сислової сфери: мотиваційні ставлення, диспозиційні утворення (ціннісні орієнтації); мотиваційні чинники (потреби, інтереси, ідеали, загальну спрямованість діяльності й поведінки та зміст моральної колізії); емоційно-ціннісні характеристики процесу переживання (предмет переживання) життєвий вибір особистості в різних сферах її самовизначення тощо. Аксіологічні підходи до формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів окреслювалися специфікою педагогічної діяльності, її соціальною роллю та можливостями для особистості, що є предметом дослідження педагогічної аксіології. Саме рівень суб'єктивізації педагогічних цінностей визначався показником особистісно-професійного розвитку педагога. Професійно-мотиваційна спрямованість аксіогенезу студента передбачає виявлення його суб'єктних здатностей в опануванні основами педагогічної майстерності шляхом ускладнення ціннісних устремлінь студента на засадах досягнення вершин (акме) в майбутній діяльності вчителя початкових класів.

Розвиток ціннісно-сислової сфери особистості майбутнього вчителя-майстра пояснюється принципом інтегральної суб'єктності, згідно з яким здатність людини до самоактуалізації проявляється у висхідній телеологічній перспективі: рівень відносного суб'єкта – індивіда, носія інстинктивної активності; рівень моносуб'єкта – чинника цілеспрямованої предметної діяльності; рівень полісуб'єкта – особистості із сформованою ціннісною свідомістю до самовизначення як вчителя-майстра в педагогічній діяльності; метасуб'єкта – індивідуальності, яка творчо збагачує наявну практику педагогічних дій зразками майстерного їх виконання; рівень абсолютного суб'єкта – втілення універсальних властивостей духовного ества.

Аксіо-акмеологічна професійна мотивація майбутнього вчителя початкових класів для оволодіння основами педагогічної майстерності ґрунтувалася на інтеграції аксіологічного підходу з акмеологічним, що розглядаються науковцями як відображення вчення про досягнення певних вершин, здобутків у процесі професійного розвитку особистості. Враховувалося теоретичне

обґрунтування сутності професіогенезу в напрямі досягнення певної вершинності – вищого рівня досконалості, що є методологічною основою спрямованості в майбутнє, розуміння смислу і стратегії життя, що сприяло переосмисленню способів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів та окреслення перспектив подальшого розвитку особистості на основі цілепокладання, мотивації та формування акме особистості.

Системотвірним чинником і однією із засадничих основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя визначено сформованість професійно значущих особистісно-педагогічних якостей студента, що базуються на принципах педагогічної деонтології і мають гуманістичну спрямованість. Хоча педагогічна майстерність виявляється в процесі діяльності, проте вона не зводиться лише до виконання певних дій. Важливим аспектом і компонентом педагогічної майстерності вчителя є його особистісні характеристики, що визначаються наявністю належних морально-духовних якостей (гуманістичність, демократизм, інтелігентність, зорієнтованість на позитивні життєві ідеали, совісність, чесність, правдивість, справедливість, толерантність, розвинене почуття обов'язковості й соціальної відповідальності); виявом соціально-педагогічних якостей (організаторські здібності, креативність, емпатійність, атракційність, принциповість, вимогливість, оптимістичність, рефлексивність, спостережливість). Окреслені особистісні характеристики складають основу педагогічної деонтології як сукупності принципів поведінки вчителя, що передбачає дотримання педагогом морально-етичних норм, котрі базуються на сформованих уміннях будувати толерантні взаємини з суб'єктами освітнього середовища.

Необхідною складовою педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів є педагогічний емпauerмент, що зумовлює наснаження студента на професійне становлення вчителя-майстра. Педагогічний емпauerмент визначаємо як мистецтво творити таке життя, яке людина прагне прожити; як спосіб формування життєстійкої особистості, зазначаючи, що цей аспект у діяльності призначений для людей, котрі готові вивести себе на передній край саморозвитку; як підготовку особи до самостійних дій, як «життєву стратегію» майбутнього вчителя або стратегію його професійної соціалізації на акмеологічному рівні.

Одним із чинників, що визначали значущість розвитку уявлень студентів про наснаження (емпауермент), є врахування прагнення майбутнього вчителя до пошуку нового сенсу життя, інакших стратегій поведінки, коригування системи ціннісних установок за умов, коли студентові доводилося опановувати новими видами професійної діяльності на рівні педагогічної майстерності. Важливим результатом реалізації педагогічного емпauerменту в підготовці майбутнього вчителя-майстра виступають сформовані в студентів уміння і навички педагогічного впливу для наснаження вже учнів, що також є результатом сформованості у нього основ педагогічної майстерності. Педагогічний емпauerмент у буквальному розумінні терміну «наснаження» у нашому дослідженні пов'язаний із набуттям та підтримкою студентом сили,

енергії, можливостей, спонукання, насичення та ін., спрямованих на опанування основами педагогічної майстерності.

Базово-об'єднуючою основою педагогічної майстерності є професійна компетентність, що характеризується володінням психолого-педагогічними та предметними знаннями як теоретичними основами професії, базовими вміннями і навичками педагогічної діяльності, спроможністю поєднувати теорію і практику в моделях майстерного виконання професійних дій з використанням інноваційних технологій, педагогічної техніки й ефективного фахового спілкування. Важливим компонентом основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя є креативна мислєдіяльність, що знаходить втілення в інноваційній діяльності, спрямованій на реалізацію творчого підходу до оптимізації та ефективної організації навчально-виховного процесу відповідно до потреб конкретних об'єктивних і суб'єктивних обставин.

У процесі формування професійної компетентності як базово-об'єднуючої основи педагогічної майстерності майбутніх учителів ураховувався той факт, що професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів здійснюється з урахуванням Державного стандарту початкової середньої освіти. Щоб системно й ефективно спрямовувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів на формування конкретних компетентностей, в учителів початкової школи формувалися відповідні компетентності в процесі здобуття вищої освіти, що розглядаємо як обов'язкові складові педагогічної майстерності.

За особистісно-мотиваційною ознакою (критерієм) обов'язковим компонентом професійної компетентності як базової, об'єднуючої основи формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів є аксіо-акмеологічна мотивація студентів.

Другим критерієм у визначенні компонентів професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів є прийняття студентом професійних педагогічних цінностей як незаперечних і обов'язкових характеристик учителя-майстра. За цим критерієм визначається деонтологічний компонент професійної компетентності, сформованість якого залежить від опанування студентом основами педагогічної деонтології як сукупності принципів поведінки вчителя.

Третім критерієм є знаннева підготовленість студентів до самостійного майстерного виконання педагогічної діяльності. За цим критерієм визначається когнітивний компонент професійної компетентності – компетентності, що визначається рівнем знань стосовно сутності, структури педагогічної майстерності та шляхів її формування; знанням і вмінням вирішувати типові професійні завдання і оцінювати результати своєї діяльності, здатністю самостійно набувати нові знання й вміння зі спеціальності.

За критерієм засвоєння елементів педагогічної техніки визначався практично-технологічний компонент, сутність якого полягає у творчому використанні педагогічних інноваційних технологій, оволодіння педагогічною технікою, мистецтвом здійснювати самопрезентацію, вміння управляти своєю увагою та увагою учнів, володіння засобами навчання та ін.

За ознакою педагогічного спілкування визначався комунікативний компонент, що характеризувався усвідомленням студентами сутності

діалогічного принципу комунікативної діяльності педагога; вмінням використовувати індивідуальні особливості вербального та невербального педагогічного спілкування та мовленнєвої майстерності вчителя; володінням стилями та культурою педагогічної комунікативної взаємодії, систематичним удосконаленням техніки мовлення.

За критерієм професійного самовдосконалення визначався особистісно-розвивальний компонент – набуття практичного досвіду педагогічного емпатерменту, визначення та самооцінювання необхідних якостей особистості педагога, планування траєкторії власного професійного становлення, зростання та самовдосконалення.

У третьому розділі – *«Педагогічна система формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів»* – окреслено концептуальні засади формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; обґрунтовано структуру експериментальної педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутнього учителя початкових класів; визначено педагогічні умови реалізації системи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів та структуровано модель розробленої системи.

Основою розробки експериментальної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів є розуміння цього феномену як виокремленої на основі певних ознак і упорядкованої множини взаємопов'язаних елементів, об'єднаних загальною метою функціонування та єдності управління, що розглядаються у взаємодії із оточенням як цілісне явище.

Узагальнюючи науково-методологічні та концептуальні підходи дослідників до розуміння сутності педагогічної майстерності, власний педагогічний досвід формування цього феномену в студентів, визначено основні положення концепції нашого дослідження, що розкривають її сутність і сприяють реалізації провідної ідеї.

Засадничими концептами формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах є методологічний, особистісно-деонтологічний, теоретично-змістовий і практично-технологічний, що складають педагогічну концепцію професійної підготовки студентів з їх спрямуванням на досягнення вершин у професійній діяльності та відображають теоретико-методичні засади підготовки педагогів для роботи з молодшими школярами на рівні педагогічної майстерності.

Методологічний концепт базується на тому, що процес формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах передбачає інтеграцію фундаментальних положень гуманітарного знання про сутність педагогічної майстерності як ціннісної вершини професійної діяльності вчителя.

В основі особистісно-деонтологічного концепта перебуває ідея, що засадничими основами формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя є професійно значущі особистісно-педагогічні якості студента. Особистісні характеристики вчителя визначаються наявністю належних

морально-духовних якостей (гуманістичність, демократизм, інтелігентність, зорієнтованість на позитивні життєві ідеали, совісність, чесність, правдивість, справедливість, толерантність, розвинене почуття обов'язковості й соціальної відповідальності); виявом соціально-педагогічних якостей (організаторські здібності, креативність, емпатійність, атракційність, принциповість, вимогливість, оптимістичність, рефлексивність, спостережливість), що складають основу педагогічної деонтології як сукупності принципів поведінки вчителя.

Формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів передбачає належний рівень фахової підготовки студентів, що комплексно інтегрує знання з психолого-педагогічних дисциплін, методик викладання навчальних предметів початкової школи й курсу педагогічної майстерності, що складає теоретично-змістовий концепт.

Практично-технологічний концепт: формування практичних умінь і навичок майстерного виконання педагогічних функцій передбачає апробацію студентами конкретних оптимальних моделей фахових дій під час навчання, що актуалізує використання педагогічних технологій проблемно-ситуативного та діалогічно-інтерактивного характеру.

Базово-об'єднуючою основою педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів є професійна компетентність, що складається з таких компонентів: аксіо-акмеологічно-мотиваційного, деонтологічного, когнітивного, практично-технологічного, комунікативного, особистісно-розвивального. Окреслені компоненти водночас є засадничими для визначення основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Експериментальну педагогічну систему формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів необхідно розглядати як діяльнісний комплекс взаємопоєднаних складових професійної підготовки студентів у вищій школі, що визначається їхньою аксіо-акмеологічною цілеспрямованістю на професійне зростання; системним підходом до інтеграції особистісних якостей студентів, фахової теоретичної та практичної підготовки, реалізації інноваційно-технологічних підходів до навчання; багатоваріантністю вияву зразків майстерного виконання педагогічних дій студентами у змодельованих проблемно-фахових діалогічно-інтерактивних ситуаціях під час навчальної взаємодії.

Створення та реалізація експериментальної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів базується на теоретичному й методичному забезпеченні процесу підготовки студентів до професійного зростання на основі педагогічного емпauerменту – надання внутрішньої сили студентів, необхідної для набуття контролю над своїм професійним зростанням, професійними діями і факторами, що негативно впливають на здобуття певного рівня педагогічної майстерності.

Авторська експериментальна педагогічна система формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи передбачає поєднання цілей, концептів, методичного і технологічного забезпечення процесу підготовки студентів у контексті їх професійного становлення шляхом

реалізації визначених оптимальних педагогічних умов і використання валідних засобів діагностики сформованості окресленого феномену за певними критеріями, показниками та рівнями.

Концептуальне бачення експериментальної педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів у контексті дослідження представлено в авторській моделі (рис. 1).

У структурі презентованої в нашому дослідженні системи виокремлено такі компоненти:

Цільовий, у якому конкретизовано мету реалізації системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Методологічно-концептуальний, сутність якого полягає в аналізі наукових підходів до визначення сутності педагогічної майстерності та конкретизації основних концептуальних положень дослідження.

Теоретично-структурувальний, що передбачає визначання і характеристику основ і компонентів педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Праксеологічно-діяльнісний – визначення й обґрунтування педагогічних умов реалізації системи, розроблення й використання на практиці методичного забезпечення для формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Діагностично-порівнювальний компонент базується на визначенні й обґрунтуванні рівнів сформованості основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів на різних етапах навчання студентів у вищій школі та проведенні діагностичних процедур для встановлення цифрових показників з кожного рівня.

Результативно-аналітичний компонент визначається шляхом проведення порівняльного аналізу ефективності впровадження авторської експериментальної педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів з традиційною підготовкою студентів цього профілю.

Системне моделювання передбачало не лише проектування, але й визначення шляхів упровадження пропонованої системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у практику професійної підготовки. Тому в дослідженні конкретизовані такі педагогічні умови: послідовна реалізація системного підходу до цілеспрямованого формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; створення мотиваційно-аксіологічного середовища для професійного зростання майбутніх учителів молодших класів; розширення когнітивної бази студентів з основ педагогічної майстерності; реалізація праксеологічно-технологічного підходу в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін; забезпечення професійно-адаптаційних процесів у формуванні основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

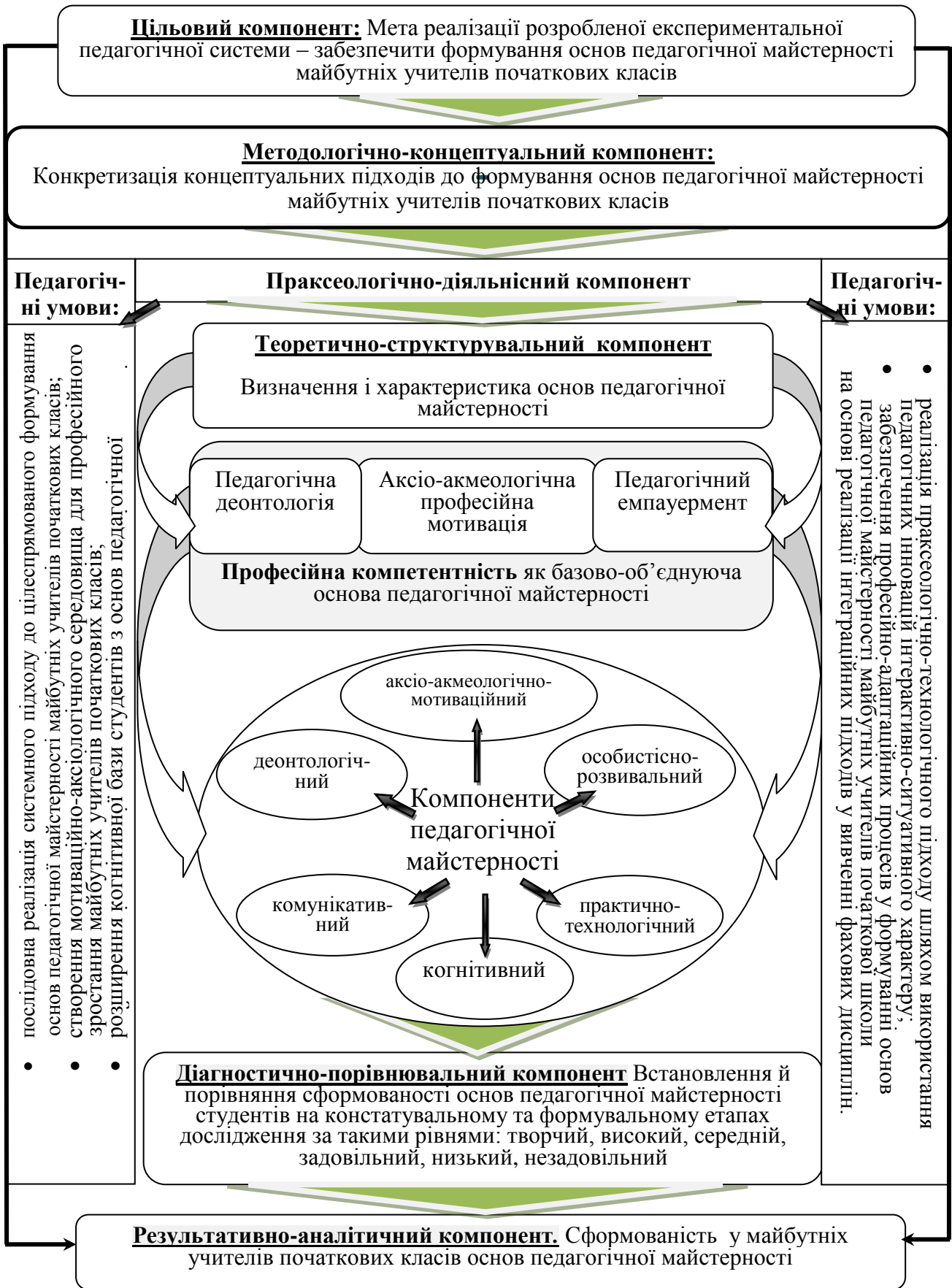

Рис. 1. Модель експериментальної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів

У четвертому розділі – *«Експериментальна перевірка системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів»* – висвітлено структуру організації експериментального дослідження з формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; розкрито методика реалізації авторської експериментальної педагогічної системи шляхом використання спеціально розробленого тренінгу формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; здійснено аналіз результатів експериментального дослідження та сформульовано методичні рекомендації для їх використання

Для дослідження системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, було визначено чотири етапи науково-теоретичного пошуку та педагогічно-практичного експериментального дослідження, що проводилося упродовж 2006-2013 років. Таким етапами були: підготовчий, організаційно-моделювальний, виконавчий, узагальнювально-підсумковий.

Упродовж першого, *підготовчого етапу* (2006-2007 рр.) проведено поглиблений аналіз наукових літературних джерел філософського, психолого-педагогічного, науково-методичного історико-педагогічного спрямування, опрацьовано періодичні науково-методичні видання та матеріали науково-практичних зібрань (конференцій, симпозіумів, семінарів) з метою узагальнення теоретичних засад формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів. Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми відбувався постійно до завершення роботи над дисертацією з метою уточнення сутності основних понять дисертаційного дослідження в контексті сучасної педагогічної науки й доведення правильності обраних методів у нашому експерименті шляхом порівняння з результатами педагогічних пошуків інших дослідників.

У процесі проведеної роботи на цьому етапі досягнуто таких основних результатів: обґрунтовано філософсько-методологічні засади онтології педагогічної майстерності; визначено структуру педагогічної майстерності й обґрунтовано авторське бачення комплексу основ цього феномену в учителів початкових класів; проведено історично-ретроспективний аналіз формування основ педагогічної майстерності вчителів цього профілю, який засвідчив, що на різних етапах розвитку педагогічної думки науковці приділяли особливу увагу до постаті вчителя-майстра, апробували різні методики й технології з метою підготовки студентів до професійної діяльності на рівні педагогічної майстерності; на основі порівняння вимог суспільства до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів і сучасною практикою навчання студентів цього профілю у ВНЗ виявлено низку суперечностей, вирішення яких потребує реалізації інноваційних підходів до організації освітнього середовища у вищому навчальному закладі педагогічного спрямування; вивчено зарубіжний і вітчизняний досвід професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів з метою формування в студентів основ педагогічної майстерності; конкретизовано критерії, компоненти й рівні сформованості цього феномену в студентів та узагальнено сукупність

показників для кожного рівня; визначено експериментальну базу дослідження; проведено констатувальний етап експерименту.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту показав, що серед 296 майбутніх учителів початкових класів 4,73 % студентів виявили творчий (активно-формульвальний) рівень сформованості основ педагогічної майстерності; 14,19 % – високий (конструктивно-варіативний); 37,84 % – середній (професійно-функціональний); 35,81% – задовільний (обмежено-репродуктивний); 7,43 % – низький (початково-елементарний) рівень. Такі показники зумовили пошуки шляхів оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів з метою підвищення рівнів сформованості у них основ педагогічної майстерності, що й було реалізовано в ході формульвального етапу експериментального дослідження.

Узагальнюючи наукові підходи до моделювання навчального процесу, результатом *другого етапу дисертаційного дослідження* – організаційно-моделювального – були такі наукові здобутки: визначено мету, завдання, провідну ідею дисертаційної роботи; висунуто й конкретизовано гіпотезу та розроблено педагогічну концепцію дослідження; здійснено апробацію авторських методик для цілеспрямованого формування в студентів основ педагогічної майстерності; аналізувалися можливості використання засобів інноваційних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів з метою формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів під час проведення пробних експериментальних і відкритих занять за інноваційною методикою; конкретизовано основні компоненти системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; розроблено модель експериментальної педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; визначено й обґрунтовано педагогічні умови її впровадження у вищих навчальних закладах.

На *третьому, виконавчому етапі*, який тривав 4 роки (2009-2012 рр.), проведено формульвальний етап дисертаційного дослідження, під час якого здійснено експериментальну перевірку гіпотези, концептуальних положень, ефективності експериментальної педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів. Реалізація авторської системи відбувалась у процесі вивчення студентами таких фахових дисциплін: «Основи педагогічної майстерності», «Основи культури і техніки мовлення», «Педагогічні технології в початковій школі». Основна дослідно-експериментальна робота на формульвальному етапі експерименту здійснювалась в Мукачівському державному університеті, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка та Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії з майбутніми вчителями початкових класів III–IV курсів шляхом упровадження в навчальний процес експериментальної методики реалізації авторської педагогічної системи.

Формульвальний етап дослідження базувався на комплексній реалізації визначених педагогічних умов. Для послідовної реалізації першої педагогічної умови – системного підходу до цілеспрямованого формування основ

педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів – розроблено експериментальну методичку і спецкурс «Тренінг формування основ педагогічної майстерності» як обов'язкову складову дисциплін «Основи педагогічної майстерності», «Основи культури і техніки мовлення», «Педагогічні технології в початковій школі». Під час розроблення тренінгової програми враховано основні вимоги до ведення тренінгів з дотриманням принципів навчання, правил, що забезпечували її ефективну реалізацію на основі системного підходу та урахування цільових аспектів для досягнення результативності формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

У результаті реалізації другої педагогічної умови відбувалося формування аксіо-акмеологічно-мотиваційного компоненту педагогічної майстерності, основою для якого була аксіо-акмеологічна професійна мотивація студентів. Ознайомлення студентів із зразками майстерної педагогічної діяльності-дії сприяло формуванню у них ціннісного ставлення та стійких мотивів до опанування основами педагогічної майстерності.

У процесі реалізації третьої педагогічної умови формувалася професійна компетентність як базово-об'єднуюча основа педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів. Студенти набували знань з питань сутності та структури педагогічної майстерності, у них збагачувався поняттєво-термінологічний апарат з досліджуваної проблеми, що стало підґрунтям для формування практичних умінь і навичок майстерного виконання функцій учителя початкових класів. Для оптимізації процесу реалізації цієї педагогічної умови використовувалися інноваційні педагогічні технології, що базувалися на активній навчально-пізнавальній діяльності студентів та міжособистісній взаємодії.

Реалізація четвертої педагогічної умови спрямовувалася на формування практично-технологічного компоненту педагогічної майстерності, результатом сформованості якого стали вміння студентів використовувати педагогічні технології та педагогічну техніку, організовувати ефективну комунікативну взаємодію, що сприяло набуттю студентами досвіду майстерного вирішення педагогічних ситуацій.

Забезпечення професійно-адаптаційних процесів у формуванні основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи на основі реалізації інтеграційних підходів у вивченні фахових дисциплін (п'ята педагогічна умова) здійснювалося шляхом використання інтерактивних технологій, що сприяло створенню такого навчального середовища, де студенти не тільки оволодівали необхідними знаннями, вміннями й навичками, а й «переживали» ситуації, що моделюють зразки професійної діяльності-дій педагога. У професійно-зорієнтованих ситуаціях інтерактивної взаємодії на основі дотримання принципів педагогічної деонтології та педагогічного емпатерменту відбувався особистісний розвиток студентів, котрі ідентифікували себе з деонтологічною позицією педагога-майстра й використовували вміння та навички професійного наснаження для досягнення вершин у майбутній педагогічній діяльності. У процесі зворотного зв'язку

студенти мали змогу одержати від однокласників інформацію з приводу доцільності, ефективності, майстерності власних педагогічних дій. Студенти стверджували, що почуття приналежності до професійної педагогічної спільноти у змодельованих ситуаціях фахової діяльності – це досвід якого не достає їм у реальному навчанні. Переживання відчуття приналежності до професійної групи давало змогу студентам проводити паралелі між поведінкою, що відображає діяльність-дію вчителя-майстра, поведінкою своїх однокласників і власними діями, що спонукало майбутніх учителів початкових класів активно і цілеспрямовано опановувати основи педагогічної майстерності й адаптуватися до майбутньої професійної діяльності.

На завершальному етапі (узагальнювально-підсумковому) роботи над дисертацією з метою аналізу результатів експериментального дослідження здійснювалося визначення вхідного (ВК – вхідний контроль) та підсумкового (ПК – підсумковий контроль) рівнів сформованості основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, які навчалися в контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) групах, та цифрові середні показники (СП) на різних етапах дослідження.

Аналіз співвідношення між визначеними цифровими показниками свідчить про ефективність формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, які навчалися в експериментальних групах (таблиця 1).

Таблиця 1

Узагальнені показники сформованості основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів

Гр.	Етап контр.	Рівні сформованості основ педагогічної майстерності у майбутніх учителів початкових класів										СП
		Творчий		Високий		Середній		Задовільний		Низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ	ВК- 126 с.	8	6,35	18	14,29	42	33,33	46	36,51	12	9,52	2,71
	ПК- 124 с.	15	12,1	23	18,55	47	37,9	39	31,45	0	0	3,11
ЕГ	ВК- 125 с.	7	5,6	17	13,6	43	34,4	47	37,6	11	8,8	2,70
	ПК- 122 с.	45	36,89	31	25,41	19	15,57	27	22,13	0	0	3,77

Аналіз показників таблиці 1 свідчить про ефективність формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, які навчалися в експериментальних групах. Оскільки на початковому і завершальному етапах дослідження кількість студентів в обох категоріях груп змінилася, то для порівняння використовувалися відсоткові показники. Аналіз результатів формувального етапу експериментального дослідження свідчить, що:

– за показниками творчого рівня сформованості основ педагогічної майстерності у контрольних групах відбулося зростання кількості студентів від

6,35% до 12,1% (на 5,75%), а в експериментальних групах – від 5,6% до 36,89% (на 31,29%), що на 25,69% більше, ніж у контрольних групах;

– за показниками високого рівня в контрольних групах відбулося збільшення таких студентів від 14,29% до 18,55% (на 4,26%), а в ЕГ – від 13,6% до 25,41% (на 11,81%), що на 7,55% більше;

– за показниками середнього рівня в КГ спостерігалось зростання таких студентів від 33,33% до 37,9%, а в ЕГ – зменшення від 34,4% до 15,57% за рахунок значного зростання студентів, яким властивий творчий і високий рівні;

– за показниками задовільного рівня відбулося зменшення таких студентів у КГ від 36,51% до 31,45% (на 5,06%), а в ЕГ – від 37,6% до 22,13% (на 15,47%);

– в обох категоріях груп на завершальному етапі не було студентів з низьким рівнем сформованості основ педагогічної майстерності;

– за середніми цифровими показниками у контрольних групах відбулося зростання від 2,71 до 3,11 бала (на 0,4 бала), а в ЕГ – від 2,7 до 3,77 бала (на 1,07 бала), що на 0,67 бала більше, ніж у студентів, котрі навчалися за традиційною методикою.

Вірогідність одержаних результатів і достовірність експериментального дослідження доводилася з використанням статистичних методів обробки даних педагогічного експерименту за допомогою F-критерію. Порівняльний аналіз емпіричного показника F-критерію контрольних і експериментальних груп з визначеними межами F_{krit} , показав, що F_{emp} -КГ із значенням 0,92 виходить за вказані межі, а F_{emp} -ЕГ з показником 1,36 підтверджує достовірність результатів дисертаційного дослідження.

Результати, одержані в процесі експериментальної перевірки запропонованої авторської системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, свідчать про її ефективність та доцільність упровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів. Отже, мета – досягнута, гіпотеза – доведена, завдання – розв'язані.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що в дисертації здійснено теоретичне узагальнення та реалізовано інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів з метою формування у студентів основ педагогічної майстерності.

1. Теоретичними засадами дослідження педагогічної майстерності визначено філософсько-методологічний аналіз онтології цього феномену, шляхи формування педагогічної майстерності вчителів початкової школи в історико-ретроспективному контексті й у сучасних дослідженнях. На основі вивчення теоретичних засад розкрито сутність феномену педагогічної майстерності як: вершини професійної діяльності вчителя; вищий рівень прояву професіоналізму особистості, вияву якості праці; вершина творчості, професійної зрілості, що несе в собі смисл «акме»; прояв гармонії та досконалості в діяльності вчителя; прояв відповідальності педагога за свою працю; вищий прояв духовності й духу вчителя; цілісний прояв особистості –

професіонала у своїй праці, що спрямована на подолання «вузькості» спеціалізації; діалектична єдність постійного навчання, вдосконалення й учительства, тому імпліцитно виконує культурно-педагогічну функцію; постійний рух від однієї вершини до іншої; діалектична єдність вершини в професіоналізмі і його безмежності, оскільки немає меж досконалості, а шляхом подолання означених меж виступає творчість; проявом вищої форми культури і водночас механізмом відтворення зразків культури, що несе в собі сенс культурного успадкування, а тому розглядається як форма передавання досвіду, досягнень у досконалості. Майстерність розглядається як авторська школа, що несе в собі відбиток особистості майстра, вищий прояв «учительства» як особливої діяльності в суспільстві. Онтологія педагогічної майстерності – це вершина онтології самореалізації особистості педагога, апогей творчості у професійній діяльності, вище професійне творче начало, концентрований вираз креативної онтології педагога.

Вирішення проблеми формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів бере початок з вивчення наукового спадку видатних мислителів, педагогів, філософів щодо сутності цієї категорії на різних історичних періодах. На сучасному етапі розвитку педагогічних досліджень відсутня цілісна система формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи, у якій би враховувалася більшість напрямів їхньої підготовки та сучасні підходи до вирішення окресленої проблеми.

2. На основі теоретико-методологічного аналізу онтології та сутності педагогічної майстерності визначено та обґрунтовано структуру основ цього феномену в майбутніх учителів початкових класів, якими є педагогічна деонтологія, аксіо-акмеологічна професійна мотивація, педагогічний емпauerмент і професійна компетентність, що спрямовується на формування таких компонентів педагогічної майстерності, як деонтологічний, аксіо-акмеологічно-мотиваційний, особистісно-розвивальний, когнітивний, комунікативний, практично-технологічний.

3. Сформульовано концепцію формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів з урахуванням особливостей професійної підготовки студентів до роботи з молодшими школярами. Засадничими є методологічний, особистісно-деонтологічний, теоретично-змістовий і практично-технологічний концепти, які складають педагогічну концепцію професійної підготовки студентів з їх спрямуванням на досягнення вершин у професійній діяльності та відображають теоретико-методичні засади підготовки педагогів для роботи з молодшими школярами на рівні педагогічної майстерності. *Методологічний* концепт базується на тому, що системний процес формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів передбачає інтеграцію фундаментальних положень гуманітарного знання про сутність педагогічної майстерності як ціннісної вершини професійної діяльності вчителя. *Теоретично-змістовий* концепт заснований на провідних теоріях, ідеях, історичному досвіді, розумінні дефініцій, покладених в основу розуміння процесу професійної підготовки

вчителів початкових класів у ВНЗ, обґрунтуванні моделі експериментальної системи формування у студентів основ педагогічної майстерності. В основі *особистісно-деонтологічного* концепта перебуває ідея, що засадничими основами формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя є професійно значущі особистісно-педагогічні якості студента, що передбачає аксіо-акмеологічну мотивацію студентів до професійного зростання з урахуванням основних положень педагогічної деонтології та педагогічного емпіаурменту як наукової основи наснаження студентів до опанування педагогічною майстерністю. *Практично-технологічний* концепт передбачає формування практичних умінь і навичок майстерного виконання студентами педагогічних функцій шляхом апробації оптимальних моделей фахових дій під час навчання, що актуалізує використання педагогічних технологій проблемно-ситуативного та діалогічно-інтерактивного характеру.

4. Структурована й теоретично обґрунтована експериментальна система формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів спрямована на оптимізацію професіогенезу студентів у вищому навчальному закладі й розглядається як компонент цілісної системи вищої педагогічної освіти. Комплекс взаємопов'язаних складових професійної підготовки студентів визначається аксіо-акмеологічною цілеспрямованістю на професійне зростання; системним підходом до інтеграції особистісних якостей, рівня фахової теоретичної та практичної підготовки, реалізації інноваційно-технологічних підходів до навчання; багатоваріантністю вияву зразків майстерного виконання педагогічних дій студентами в змодельованих проблемно-фахових діалогічно-інтерактивних ситуаціях під час навчальної взаємодії. Створення та реалізація системи базується на послідовній реалізації системного підходу до цілеспрямованого формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; теоретичному й методичному забезпеченні процесу підготовки студентів до професійного зростання на основі педагогічного емпіаурменту – надання внутрішньої сили студентів, необхідної для набуття контролю над своїм професійним зростанням, професійними діями й факторами, що негативно впливають на здобуття певного рівня педагогічної майстерності. Експериментальна система формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи передбачає поєднання цілей, концептів, методичного й технологічного забезпечення процесу підготовки студентів у контексті їх професійного становлення шляхом реалізації визначених оптимальних педагогічних умов та використання валідних засобів діагностики сформованості окресленого феномену за певними критеріями, показниками і рівнями.

5. У структурно-функціональній моделі експериментальної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів виокремлено такі компоненти: *цільовий*, у якому конкретизовано мету реалізації системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; *методологічно-концептуальний*, сутність якого полягає в аналізі наукових підходів до визначення сутності педагогічної майстерності та конкретизації основних концептуальних положень

дослідження; *теоретично-структурувальний*, який передбачає визначання і характеристику основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; *праксеологічно-діяльнісний* – визначення й обґрунтування педагогічних умов реалізації системи, розробка методичного забезпечення й використання на практиці авторської методики формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; *діагностично-порівнювальний*, що базується на обґрунтуванні й визначенні рівнів сформованості основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів на різних етапах навчання студентів у вищій школі та проведенні діагностичних процедур для встановлення цифрових показників з кожного рівня; *результативно-аналітичний* компонент визначається шляхом проведення порівняльного аналізу ефективності реалізації авторської методики упровадження системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів. У моделі окреслені педагогічні умови: послідовна реалізація системного підходу до цілеспрямованого формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; створення мотиваційно-аксіологічного середовища для професійного зростання майбутніх учителів молодших класів; розширення когнітивної бази студентів з основ педагогічної майстерності; реалізація прaxeологічно-технологічного підходу в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін; забезпечення професійно-адаптаційних процесів у формуванні основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкової школи.

6. Експериментальна перевірка дієвості змодельованої педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах свідчить про ефективність реалізації авторської методики в експериментальних групах. Вірогідність отриманих результатів і достовірність експериментального дослідження доводилася з використанням статистичних методів обробки даних педагогічного експерименту за допомогою F-критерію. Порівняльний аналіз емпіричного показника F-критерію контрольних і експериментальних груп з визначеними межами F_{krit} , показав, що F_{emp} -КГ із значенням 0,92 виходить за вказані межі, а F_{emp} -ЕГ з показником 1,36 підтверджує достовірність результатів дисертаційного дослідження.

Результати, одержані в процесі експериментальної перевірки авторської методики реалізації запропонованої системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, свідчать про її ефективність та доцільність упровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів.

Проведене дослідження, звісно, не охоплює всіх аспектів професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Подальші наукові пошуки мають проводитись у напрямі вдосконалення підготовки студентів з метою цілеспрямованого формування основ педагогічної майстерності та її розвитку шляхом розробок та апробації інноваційних методик у вищому навчальному закладі в сучасних реаліях інформаційного суспільства для саморозвитку особистості.

У процесі дослідження сформувалися методичні рекомендації для оптимізації формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів у професійній підготовці студентів.

1. З метою цілеспрямованого підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у напрямі опанування ними основ педагогічної майстерності необхідно використовувати обґрунтовану і перевірену педагогічну систему, яка має бути відкритою, динамічною, синергетичною, враховувати комплексність формування усіх її компонентів і творчий підхід викладача до навчання студентів.

2. У процесі формування в студентів основ педагогічної майстерності необхідно не тільки враховувати загальноприйнятну структуру цього феномену, а й доповнювати і розширювати її згідно з сучасними вимогами до професійної компетентності вчителів початкових класів.

3. Формування основ педагогічної майстерності в майбутніх учителів початкових класів необхідно здійснювати впродовж усього періоду навчання студентів у ВНЗ шляхом реалізації інтеграційного підходу до вивчення всіх дисциплін.

4. Доцільно використовувати інноваційні педагогічні технології інтерактивного, проєктувального, креативного характеру, що уможливить реалізацію творчого підходу студентів до моделювання і презентації зразків майстерної педагогічної діяльності в умовах навчання у ВНЗ.

5. Для оптимізації формування основ педагогічної майстерності в майбутніх учителів початкових класів необхідні розроблення й упровадження у ВНЗ педагогічного профілю інноваційні системи професійного добору на вчительську професію, що слід окреслити предметом нових наукових досліджень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії:

1. Теличко Н. В. Теорія і методика формування основ педагогічної майстерності майбутнього учителя початкових класів : [моногр.] / Н. В. Теличко. – К. : Кондор, 2014. – 522 с.

Наукові статті:

2. Теличко Н. В. Реформування початкової школи США II половини ХХ століття / Н. В. Теличко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2007. – Вип. 11. – С. 143–145.
3. Теличко Н. В. Шляхи використання позитивного досвіду навчання обдарованих школярів США в закладах освіти України / Н. В. Теличко // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2007. – Вип. 345. – С. 156–161.
4. Теличко Н. В. Педагогічні умови формування мотивації у студентів при вивченні англійської мови / Н. В. Теличко // Науковий вісник

- Ужгородського національного університету : Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». – 2009. – Вип. 16. – С. 190–192.
5. Теличко Н. В. Зміст навчання іноземної мови з використанням культурологічного підходу / Н. В. Теличко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». – 2011. – Вип. 21. – С. 191–195.
 6. Теличко Н. В. Історико-ретроспективний аналіз формування педагогічної майстерності вчителів початкової школи / Н. В. Теличко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». – 2012. – Вип. 24. – С. 172–175.
 7. Теличко Н. В. Актуальність формування педагогічної майстерності вчителів початкової школи / Н. В. Теличко // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2012. – Вип. 25. – С. 202–205.
 8. Теличко Н. В. Аналіз напрямів підготовки майбутніх учителів початкової школи / Н. В. Теличко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. Серія : Педагогічні та психологічні науки. – 2012. – № 63. – С. 133–136.
 9. Теличко Н. В. Особливості системного підходу до формування педагогічної майстерності вчителів початкової школи / Н. В. Теличко // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2012. – Вип. 627. – С. 150–157.
 10. Теличко Н. В. Структура педагогічної майстерності вчителя початкової школи / Н. В. Теличко // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2013. – Вип. 656. – С. 166–174.
 11. Теличко Н. В. Методологічні підходи до формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». – 2013. – Вип. 26. – С. 209–212.
 12. Теличко Н. В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до гуманізації педагогічного процесу / Н. В. Теличко // Вісник Національного університету оборони України. – 2013. – Вип. 4 (35). – С. 146–150.
 13. Теличко Н. В. Онтологія педагогічної майстерності / Н. В. Теличко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2013. – Вип. 41. – Ч. 3. – С. 157–162.
 14. Теличко Н. В. Аксіо-акмеологічна мотивація формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів / Н. В. Теличко // Вісник Національного університету оборони України. – 2013. – Вип. 5 (36). – С. 118–122.
 15. Теличко Н. В. Педагогічні цінності у контексті формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка. Психологія. Філософія. – 2013. – Вип. 192. – Ч. 2. – С. 219–225.

16. Теличко Н. В. Роль педагогічного емпайерменту у формуванні педагогічної майстерності вчителів початкової школи / Н. В. Теличко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». – 2013. – Вип. 28. – С. 168–171.
17. Теличко Н. В. Философско-методологические подходы к определению концепции формирования основ педагогического мастерства учителей начальных классов / Н. В. Теличко // Научно-теоретический и практический журнал ОРАЛДЫҢ ҒЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ. Сер. : Педагогические науки. Психология и социология. Физическая культура и спорт. – Уральск. Казахстан, 2013. – № 23 (71). – С. 58–64.
18. Теличко Н. Особенности формирования основ педагогического мастерства будущих учителей начальной школы / Теличко Наталья // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2013. – Vol.1. – № 3. – P. 170–172.
19. Теличко Н. В. Компоненты педагогического мастерства будущего учителя начальной школы / Н. В. Теличко // Современный научный вестник. Сер. : Педагогические науки. Психология и социология. Филологические науки. – Белгород, 2013. – № 29 (168). – С. 17–23.
20. Теличко Н. В. Організація експериментального дослідження з формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів. / Н. В. Теличко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2013. – Вип. 42. – Ч. 3. – С. 196–203.
21. Теличко Н. В. The conception of pedagogic mastery basis formation of future teachers at elementary school / Н. В. Теличко // Научно-теоретический и практический журнал ОРАЛДЫҢ ҒЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ. Сер. : Педагогические науки. Психология и социология. Физическая культура и спорт. – Уральск. Казахстан, 2013. – № 23 (71). – С. 100–105.
22. Теличко Н. В. Використання тренінгу в реалізації системи формування основ професійної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 675. – С. 152–160.
23. Теличко Н. В. Аналіз результатів експериментального дослідження / Н. В. Теличко // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 680. – С. 148–155.
24. Теличко Н. В. Розуміння сутності концепції формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів [Електронний ресурс] / Н. В. Теличко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2014_2/10ksvpmi.pdf.
25. Теличко Н. В. Компетентнісний підхід до формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 689. – С. 146–154.

- 26.Теличко Н. В. Педагогічна деонтологія як одна з основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 700. – С. 178–186.
- 27.Теличко Н. В. Соціально-педагогічні якості студента як складова педагогічної деонтології майбутнього вчителя початкових класів / Н. В. Теличко // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 701. – С. 105–112.
- 28.Теличко Н. В. Професійна компетентність як базова основа педагогічної майстерності вчителя початкових класів / Н. В. Теличко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філософія. Соціологія. Педагогіка. – 2014. – № 199/1. – С. 376–384.
- 29.Теличко Н. В. Педагогические условия реализации системы формирования педагогического мастерства будущих учителей начальных классов [Электронный ресурс] / Н. В. Теличко // Электронный периодический научный журнал «SCI-ARTICLE.RU». – 2014. – № 9. – С. 178–184. – Режим доступа к журналу : <http://sci-article.ru>
- Наукові праці апробаційного характеру:***
- 30.Теличко Н. В. Читання іншомовної фахової літератури як одна з умов оволодіння професійною термінологією / Н. В. Теличко // Теоретичні та методологічні проблеми дослідження іноземних мов. Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 17 квітня 2008 р.) – Київ : НАУ, 2008. – С. 11–13.
- 31.Теличко Н. В. Ретроспективний аналіз підготовки вчителів початкової школи в сучасних дослідженнях / Н. В. Теличко // Стратегия качества в промышленности и образовании : материалы VIII Междунар. конф. (Варна, Болгария, 8-15 июня 2012 г.) / сост. : Т. С. Хохлова, В. О. Хохлов, Ю. О. Ступак. – Дніпропетровськ-Варна, 2012. – Т.1. – С. 331–333.
- 32.Теличко Н. В. Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх учителів початкових класів в Україні / Н. В. Теличко // Научният потенциал на света : матеріали за 9-а междунар. науч. практ. конф. (София, Болгария, 17-25 септември 2013 г.). Педагогически науки. – 2013. – Т. 9. – С. 70–73.
- 33.Теличко Н. В. Методологічні засади формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Культура педагога в контексті освітніх парадигм (до 80-річчя з дня народження професора В. В. Сагарди) : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Ужгород, 28 лютого – 1 березня 2013 р.). – Ужгород : Вид-во ПП «Інватор». – С. 115–117.
- 34.Теличко Н. В. Концептуальні підходи до формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Новини на научния прогресс : матеріали за 9-а международна научна практична конференция (София, Болгария, 17-25 август. 2013). Психология и социология. Педагогически науки. – 2013. – Том 4. – С. 51–53.

- 35.Теличко Н. В. Мотиви і мотивація у формуванні педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Наука в інформаційному просторі : матеріали ІХ міжнар. науково-практ. конф. (Дніпропетровськ, 10-11 жовтня 2013 р.). – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2013. – С. 72–76.
- 36.Теличко Н. В. Структура педагогического мастерства будущего учителя начальной школы / Н. В. Теличко // Wschodnie partnerstwo–2013 : materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Przemyśl, 07-15 września 2013). Pedagogiczne nauki. – Przemyśl : Nauka i studia, 2013. – Vol. 11. – С. 70–74.
- 37.Теличко Н. В. Актуальність формування педагогічної майстерності вчителів початкової школи / Н. В. Теличко // Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (Дніпропетровськ, 10-11 жовтня 2013 р.). – Умань : ФОРМ Жовтий ОО, 2013. – С. 83–86.
- 38.Теличко Н. В. Модель системи формування основ педагогічної майстерності у майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Перспективні напрямки світової науки : зб. статей 24-ї Всеукраїнська науково-практичної конф. «Інноваційний потенціал світової науки – ХХІ сторіччя» (Запоріжжя, 20-25 січня 2014 р.) – С. 46–47.
- 39.Теличко Н. В. Принципи і цільові аспекти використання тренінгів для формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Вплив досягнень психологічних і педагогічних наук на розвиток сучасного суспільства : збірник тез міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11-12 квітня 2014 р.). – Харків, 2014. – С. 48–53.
- 40.Теличко Н. В. Використання педагогічних ситуацій у формуванні основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Матеріали за 10-а международна научна практична конференция, «Бъдещите изследвания» (София, Болгария, 17-25 февруари, 2014). Том 18. Педагогические науки. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД. – С. 71–74.
- 41.Теличко Н. В. Організація експериментального дослідження з формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів / Н. В. Теличко // Dny vědy–2014 : materiály X Mezinárodní vědecko-praktická konference (Praha, 27 března -05 dubna 2014). Díl 13. Pedagogika. – Praha: Publishing house «Education and Science» s.r.o. – С. 8–12.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

- 42.Теличко Н. В. Навчально-ігрова діяльність на уроках іноземної мови у початковій школі : посібник МДУ / В. Г. Редько, Ю. І. Федусенко, Н. В. Теличко. – Мукачево : Карпатська вежа, 2009. – 107 с.
- 43.Теличко Н. В. Тренінг формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів : навч. посіб. / Н. В. Теличко. – Тернопіль : «Вектор», 2013. – 62 с.

АНОТАЦІЇ

Теличко Н. В. Теоретичні і методичні засади формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2014.

Дисертацію присвячено фундаментальному дослідженню проблеми формування основ педагогічної майстерності як складової професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. У дослідженні уточнено сутність, зміст і структуру педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів; визначено критерії, показники та рівні її сформованості. Визначено основні положення концепції дослідження, які розкривають її сутність і сприяють реалізації провідної ідеї. Розроблено і теоретично обґрунтовано систему та структурно-функціональну модель формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів. Результати, одержані в процесі експериментальної перевірки педагогічної системи формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів, свідчать про її ефективність та доцільність упровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів.

Ключові слова: вчителі початкових класів, професійна підготовка, педагогічна майстерність, система, концепція, педагогічна деонтологія, аксіо-акмеологічна професійна мотивація, педагогічний емпauerмент, професійна компетентність, педагогічна техніка, педагогічні інновації, навчальний тренінг, дидактичні ігри.

Теличко Н.В. Теоретические и методические принципы формирования основ педагогического мастерства будущих учителей начальных классов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2014 г.

Диссертация посвящена фундаментальному исследованию проблемы формирования основ педагогического мастерства как составляющей профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов. В исследовании уточнены сущность, содержание и структура педагогического мастерства будущих учителей начальных классов; определены критерии, показатели и уровни ее сформированности. Определены основные положения концепции исследования, раскрывающие ее сущность и способствующие реализации ведущей идеи. Разработана и теоретически обоснована система и структурно-функциональная модель формирования основ педагогического мастерства будущих учителей начальных классов. Результаты, полученные в

процессе экспериментальной проверки педагогической системы формирования основ педагогического мастерства будущих учителей начальных классов, свидетельствуют о ее эффективности и целесообразности внедрения в учебный процесс высших учебных заведений.

Ключевые слова: учителя начальных классов, профессиональная подготовка, педагогическое мастерство, система, концепция, педагогическая деонтология, аксио-акмеологическая профессиональная мотивация, педагогический емплаурмент, профессиональная компетентность, педагогическая техника, педагогические инновации, обучающий тренинг, дидактические игры.

Telychko N.V. Theoretical and methodological principles of formation of pedagogical mastery fundamentals of the future primary school teachers. – Manuscript.

Dissertation for a Doctor's degree in Pedagogical sciences in speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynski, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2014.

The thesis is devoted to theoretical research of the problem of formation of pedagogical mastery fundamentals as a constituent part of professional training of the primary school teachers.

The urgency of the subject-matter and the links of the research with scientific programmes, plans, themes have been substantiated in the introduction; the aims, the objectives, the subject and the object, the leading idea, the conception, methodological and theoretical foundations, the methods and stages of research have been defined; its scientific novelty and practical value have been disclosed; datum concerning testing and implementation of the main results of investigation have been displayed; personal contribution has been concretized; the author's publications have been presented.

In the first section – "The theoretical principles of formation of pedagogical mastery of the primary school teachers" – philosophical and methodological principles of pedagogical mastery ontology have been defined; results of historical and retrospective analysis of pedagogical mastery of the primary school teachers have been presented; contemporary tendencies of professional training of the primary school teachers in the context of formation of pedagogical mastery have been considered.

In the thesis pedagogical mastery has been considered as the higher level of manifestation of a personality's professionalism, his creativity, expression of the quality of work; the top of creativity, of professional maturity, meaning "acme"; manifestation of harmony and perfection in the teacher's work; teacher's responsibility for his work; integral expression of personality as the professional in his work, aimed at overcoming the "narrowness" of specialization; as the dialectical unity of continuous learning, improvement and teaching implicitly performing cultural and educational function; constant movement from one professional top to another; dialectical unity of the climax of professionalism and its infinity, since

perfection has no limits and creativity serves as the way of overcoming the limits defined; manifestation of the highest form of culture and at the same time mechanism of reproducing culture patterns.

In the second section – "The structure of pedagogical mastery of the primary school teachers" – the essence and the structure of pedagogical mastery of the future primary school teachers have been defined. Pedagogical deontology, axiological and acmeological professional motivation of the students, pedagogical empowerment and professional competence aimed at the formation of deontological, axiological and acmeological and motivational, personality-developing, cognitive, communicative, practical and technological components of pedagogical mastery of the future primary school teachers have been defined as its interconnected fundamentals. In scientific paper, the essence of pedagogical deontology as the basis for the formation of a teacher's pedagogical mastery has been grounded; the essence of axiological and acmeological professional motivation of the students to the formation of pedagogical mastery has been disclosed; the role of pedagogical empowerment in the formation of pedagogical mastery of the future primary school teachers has been determined; professional competence in the structure of pedagogical mastery of the future primary school teachers has been characterized.

In the third section – "The system of formation of fundamentals of pedagogical mastery of the future primary school teachers" – the conceptual approaches to the formation of the principles of pedagogical mastery of the future primary school teachers have been outlined; the structure of pedagogical system of formation the basis of professional skills of the primary school teacher has been substantiated; pedagogical conditions of implementation of the system of formation of pedagogical mastery of the future primary school teachers have been defined; the model of the system worked-out has been structured.

Conceptual vision of the system of formation of pedagogical mastery fundamentals of a future primary school teacher in the context of the research has been presented in the author's model. Such components as: objective, methodological and conceptual, theoretical and structural, praxeological, diagnostic and comparative, analytical have been defined in the structure of the system presented.

The system of formation of pedagogical mastery of the future primary school teachers provides a combination of the objectives, concepts, methodological and technological support of the process of student's training in the context of their professional formation through the implementation of an optimal teaching environment and the use of valid means for diagnosis of formation of the phenomenon outlined according to certain criteria, indicators and levels.

The fourth section – "Implementation of the system of formation of pedagogical mastery fundamentals of the future primary school teachers" – highlights the structure of the organization of experimental research of the formation of fundamentals of pedagogical mastery of the future primary school teachers; reveals the methods of implementing the author's system by using a special training for the formation of the principles of pedagogical mastery of the primary school teachers; analyzes the results of experimental research.

Probability and reliability of the results of experimental research have been

proved by means of statistical methods for data processing using F- criterion.

Keywords: primary school teachers, training, pedagogical mastery, system concept, pedagogical deontology, axiological and acmeological professional motivation, pedagogical empowerment, professional competence, teaching techniques, pedagogical innovation, training, didactic games.

Підписано до друку 10.10.2014 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 010/14/9-9

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8(0352)40-08-12
8 (0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.